

*Brina MALNAR**

UVODNIK: ISKANJE POTI OD OKOLJSKE OZAVEŠČENOSTI DO PODPORE OKOLJSKIM POLITIKAM. KAJ NAM POVEDO PODATKI DRUŽBOSLOVNIH ANKET?

Čas, ko se človeštvo sooča z vse bolj oprijemljivimi negativnimi posledicami podnebnih sprememb, postavlja okoljske politike pred velik izziv. Za njihovo uspešno oblikovanje in izvajanje je treba razumeti zapleten odnos med dogajanjem v naravnem okolju in dejavniki, ki vplivajo na stališča in zaznave prebivalstva o njem. Odziv javnosti po eni strani določa meje možnega javno političnega ukrepanja, po drugi pa je tudi učinek tega ukrepanja, pa tudi številnih drugih dejavnikov, kot so vrednote, osebna izkustva, politična in medijska krajina in drugi. Vse te dejavnike v svoje modele združujejo družboslovni analitiki, ki s pomočjo različnih vrst podatkov raziskujejo večplastne družbene posledice okoljskih vprašanj.

Vir podatkov za opazovanje dinamike stališč javnosti do okoljskih vprašanj so praviloma velike družboslovne ankete, kakršne se v slovenskem prostoru že več kot pet desetletij izvajajo v okviru programa Slovensko javno mnenje (Malnar, 2021). Pričujoči tematski sklop tako združuje pet prispevkov avtorjev s področij sociologije, psihologije in obramboslovja, ki temeljijo na okoljskih mnenjskih kazalnikih tega programa ter njegovih domačih in tujih partnerjev. Splošna podmena petih študij so izsledki številnih raziskav, ki kažejo, da je obstoj podnebnih sprememb, ki jih povzroča človek, in njihovih negativnih posledic v javnostih evropskih držav postal večinsko sprejeto dejstvo (Poortinga et al., 2019; Kácha et al., 2022). Tematski sklop se zato osredini na naslednji korak, torej na vprašanje, ali oziroma pod kakšnimi pogoji se to zavedanje prevede v okoljska ravnanja in podporo okoljskim politikam. Rdeča nit prispevkov je empirično raziskovanje »realnega«, torej vedenjskega in političnega dometa okoljske ozaveščenosti, saj se na prvi pogled zdi, da je bil s prevlado teh stališč v javnosti dosežen ključen preboj za podporo okoljskim politikam in ravnanjem. Vendar pa je iz prispevkov razvidno, da gre pri tem le za nujen, ne pa tudi zadosten pogoj.

S teoretično razlago tega dejstva se sistematično ukvarja prvi prispevek (Malnar), ki temelji na strnitvi ugotovitev 64 študij s podatki ankete European Social Survey. V njem avtorica razvije splošni teoretični model in izriše povezave med ključnimi individualnimi in institucionalnimi dejavniki, ki vplivajo na okoljska stališča, ravnanja in odnos do okoljskih politik.

* *Gostujoča urednica: dr. Brina Malnar, znanstvena sodelavka, predstojnica Centra za raziskovanje javnega mnenja in množičnih komunikacij, Fakulteta za družbene vede, Univerza v Ljubljani, Slovenija.*

Model izpostavi nujnost in hkrati nezadostnost okoljske ozaveščenosti, ki sama po sebi ne privede do okolju prijaznega ravnanja prebivalstva, pač pa se to zgodi le hkrati z večjim številom posredujočih dejavnikov. Čustvena angažiranost, predvsem pa občutek individualne odgovornosti, zaupanje soljudem in politično zaupanje so nekateri ključni elementi, ki zavedanje okoljskih problemov pretvorijo v ravnanja in podpora politikam. Ker gre za kompleksne dejavnike, na katere nosilci odločanja ne morejo enostavno vplivati, ti predstavljajo pomembno oviro oblikovanju politik in uveljavljanju ukrepov za blažitev podnebnih sprememb. Ena od rešitev je lahko fleksibilnost na strani javnih politik, torej prilagajanje okoljskih strategij konkretnemu družbenemu, ekonomskemu in političnemu kontekstu držav.

Splošne ugotovitve o razkoraku med stališči in ravnanji, s katerim se srečujejo odločevalci, na primeru Slovenije potrdi študija javnomnenjske podpore različnim scenarijem rabe obnovljivih virov energije (Kurdija in Bevk). Kot ugotavljata avtorja, se slovenska javnost v večinskem deležu zaveda obstoja antropogeno povzročenih podnebnih sprememb in je na načelni ravni večinsko naklonjena obnovljivim virom energije, kot so vetrne ali sončne elektrarne. Te igrajo ključno vlogo v zelenem prehodu in izraženo nasprotovanje njihovemu umeščanju v prostor je v slovenski javnosti nižje kot v tujih raziskavah. Vendar pa drugi kazalniki nakazujejo potrebo po relativizaciji teh ugotovitev, saj ob omembi konkretnjših okoljskih ukrepov, npr. davka na fosilna goriva, naklonjenost anketirancev hitro preide v večinsko zadržanost ali nasprotovanje. Avtorja kot bistven problem v slovenskem prostoru vidita nizko stopnjo političnega zaupanja ter, glede na druge države, še izrazitejši pesimizem glede smiselnosti in učinkovitosti osebnega okoljskega ravnanja. Ob tem izpostavita, da je za uspeh okoljskih politik potrebna širša družbena preobrazba, ki bi ob energetski preobrazbi zagotovila pravično porazdelitev koristi in tveganj za vse družbene skupine.

Razpravo o tem, kako globoko dejansko seže zavedanje okoljske problematike na individualni ravni, nadaljujeta naslednja dva članka. Študija Poliča in Svetine se osredini na povezavo med odnosom do okoljskih vprašanj in zadovoljstvom z življenjem. Avtorja izhajata iz pričakovanja, da široko prisotno zavedanje problema okoljskih tveganj v javnosti postaja dejavnik, ki že vpliva na zadovoljstvo z življenjem. A temu ni tako, saj podatki kažejo, da imajo tradicionalni dejavniki, kot sta zaznana materialna blaginja in zdravje, pričakovano še vedno vodilno vlogo, medtem ko statistično značilne povezave med zadovoljstvom z življenjem in odnosom do okoljskih vprašanj ni. Pokaže se torej, da je okoljska problematika v kontekstu vsakdanjega življenja še vedno abstrakten, neoprijemljiv problem, oddaljen od »realnejših« življenjskih izzivov. Ob tem je potrebno opozoriti, da so bili podatki zbrani leta 2020, zato obstaja možnost, da so ekstremni vremenski pojavi v Sloveniji

medtem okrepili zaznavo okoljskih tveganj tudi v vsakdanjem življenju, kar bodo potrdile ali ovrgle naslednje meritve.

Podoben zastavek ima četrta študija (Malešič), ki analizira ali oziroma v kolikšni meri javnost povezuje okoljska tveganja, kot so vremenske katastrofe, okoljski terorizem ali pojav okoljskih imigracij, z vidikom osebne in širše varnosti. Študija z medčasovno analizo najprej znova razkrije vse večjo načelno občutljivost javnosti v Sloveniji za okoljske probleme, kar je trend, ki ga bo zanimivo spremljati v prihodnjih letih. Obenem pa, podobno kot v prejšnjem primeru, podatki kažejo, da javnost okoljska varnostna tveganja obravnava kot oddaljena od vsakdanjega življenja in jih na individualni ravni ne zaznava kot potencialne varnostne grožnje. Tudi pri varnostnem vidiku se torej načelna ozaveščenost glede globalnih okoljskih tveganj ne prevede v spoznanje, da okoljske grožnje lahko »vdrejo« v vsakdanjo življenjsko rutino in jo porušijo. Spet pa obstaja možnost, da je zaradi širše izkušnje s pojavi, kot so poplave, neurja, plazovi in podobno, v času od meritve prišlo do premika stališč oziroma okrepljenega zavedanja varnostnih groženj, ki jih lahko prinašajo okoljski problemi.

Peti članek (Bezjak in Štebe), ki zaokroži tematski sklop, vrne razpravo na splošne vidike raziskovanja okoljske problematike. Tu imajo – poleg raziskovalne infrastrukture, kakršna je program Slovensko javno mnenje – ključno vlogo tudi arhivi družboslovnih podatkov. Avtorja na primeru vzpostavljanja interdisciplinarne baze okoljskih podatkov v Sloveniji prikažeta strateško vlogo tematskih zbirk pri spodbujanju uporabe podatkov, saj tovrstne zbirke predstavljajo odgovor na raziskovalne in družbene potrebe po informacijah, kar še zlasti velja za področje okolja. Večplastna medsebojna povezanost družbe in naravnega okolja namreč zahteva pridobivanje širokega spektra podatkov, od javnomnenjskih do baz o porabi energije v gospodinjstvih in globalnih baz podatkov o emisijah toplogrednih plinov, proizvodnji in porabi nafte, plina, električne energije itd. Poleg tega da omogočajo prost dostop do kakovostnih podatkov, arhivi in tematske zbirke predstavljajo tudi platformo za interdisciplinarno sodelovanje in povezovanje proizvajalcev podatkov ter ponujajo vpogled v obstoječo pokrajino podatkov, s čimer nakažejo morebitne vrzeli v raziskovanju.

V luči zaostrovanja problematike podnebnih sprememb v Sloveniji v zadnjih letih bi bilo dobrodošlo, da bi pričujoči sklop analiz in nastajajoča tematska zbirka podatkov spodbudila širši val interdisciplinarnega raziskovanja teh pojavov. To bi prispevalo dodatna spoznanja o medsebojni povezanosti okoljskih vprašanj z družbenimi vidiki, kot so socialne in regionalne neenakosti, vrednote, državljska odgovornost, politični in ekonomski interesi in drugi. Dobrodošla bi bila tudi strnitev spoznanj obstoječih izsledkov z različnih znanstvenih področij, s čimer bi odločevalci dobili bolj celovito informacijsko podlago za načrtovanje okoljskih politik in ukrepov v

okviru specifičnih možnosti in omejitev slovenskega družbenega prostora. Prav tako dobrodošle bi bile študije primerov lokalnih okoljskih odločitev (denimo umeščanja obnovljivih virov v prostor), saj se lokalna logika odločanja pogosto povsem razlikuje od logike odgovarjanja na načelni ravni.

V tem smislu rezultati tematskega sklopa poleg raziskovalnih vprašanj odpirajo tudi vprašanja o informacijskih in komunikacijskih strategijah, saj na primer premostitev razkoraka med okoljskimi vprašanji in gospodarsko realnostjo zahteva kulturno in lokalno prilagojene pristope, ki pritegnejo različne družbene skupine v izvajanje trajnostnih okoljskih praks (npr. Choi in Hart, 2021; Davidovic in Harring, 2020). Seveda pa mora za to v idealnem scenariju obstajati aktivna angažiranost vseh deležnikov, vključno z akademsko skupnostjo, političnimi odločevalci, gospodarstvom in lokalnimi skupnostmi, ki bodo soustvarjali in implementirali sprejemljive rešitve v luči vedno nujnejših podnebnih izzivov.

Brina Malnar
gostujoča urednica

LITERATURA

- Choi, Soobin and Sol Hart (2021): The influence of different efficacy constructs on energy conservation intentions and climate change policy support. *Journal of Environmental Psychology* 75: 101618.
- Davidovic, Dragana, and Nillas Harring (2020): Exploring the cross-national variation in public support for climate policies in Europe: The role of quality of government and trust. *Energy Research & Social Science*, 70: 101785.
- Kácha, Ondřej, Jáchym Vintř and Cameron Brick (2022): Four Europes: Climate change beliefs and attitudes predict behavior and policy preferences using a latent class analysis on 23 countries. *Journal of Environmental Psychology*, 81: 101815.
- Malnar, Brina (2021): Med aktualnim in konceptualnim: 50 let akademske izrabe programa Slovensko javno mnenje. *Teorija in Praksa* 58 (4): 1065–1088.
- Poortinga, Wouter, Lorraine Whitmarsh, Linda Steg, Gisela Böhm and Stephen Fisher (2019): Climate change perceptions and their individual-level determinants: A cross-European analysis. *Global Environmental Change* 55: 25–35.